

OSUDOVÝ ROK 1618

A JEHO STOPY V ČESKÝCH DĚJINÁCH

v šesti kapitolách (od defenestrace, Bílé hory a staroměstské exekuce k pobělohorské době, národnímu obrození a vzniku Československa)

BÍLÁ HORA

Osudová bitva českých dějin v pěti kapitolách

Kapitola prvá: Předehra v kontextu doby

Nešťastná bitva na Bílé hoře 8.listopadu ukončila neslavně české stavovské povstání (1618-1620), které otevřelo bránu třicetileté války (1618-1640), do té doby nejmasovějšího a nejkrvavějšího vojenského konfliktu v Evropě. Vzpourou české evangelické opozice proti Habsburkům, nerespektujícím dosavadní dohody o politické samostatnosti stavovské obce (šlechty a měšťanů) i o náboženské svobodě (porušování Rudolfova majestátu), vyvrcholila krize, jejíž kořeny sahají již do přelomu 16. a 17.století. Podhoubí konfliktu má zdaleka nejen český rozměr, ale i široké evropské souvislosti. Během předchozího století nesmírně vzrostla moc habsburské dynastie, vládnoucí nejen ve střední Evropě (Rakousko, český a uherský trůn), ale také ve Španělsku a v jeho obrovské koloniální říši. Habsburkové, již pátou generaci také císařové Svaté říše římské, získali i politickou kontrolu nad katolickou církví, tedy nad římskými papeži (k nelibosti jiných katolických zemí jako třeba Francie či Benátek). Stali se také hlavními praporečníky protireformace, která se zvláště s podporou nového, jezuitského řádu pokoušela zastavit nástup evangelických

církví, luteránů i radikálnějších kalvinistů. Španělští Habsburkové utrpěli ve svém imperiálním úsilí první vážný nezdár v Nizozemí, které proti jejich vládě povstalo a v jehož severní části vznikla 1579 převážně protestantská Nizozemská republika. Právě odpor proti habsburské hegemonii pomáhal vytvářet širokou, ovšem značně nesourodou koalici. Do jejího čela se postavil francouzský král Jindřich IV. Navarrský, původně kalvinista, jenž kvůli vnitřnímu smíření své země konvertoval ke katolictví. Jeho zavražděním fanatickým katolickým agentem 1610 ztratila protihabsburská fronta výraznou osobnost. Tu nemohl nahradit ani anglický král Jakub, snažící se o mír se Španělskem za cenu ústupků. Mezitím se němečtí protestanti sdružili 1608 do Protestantské unie pod vedením falckraběte rýnského, jehož syn Fridrich se stal 1613 sňatkem s Alžbětou Stuartovnou zetěm mocného anglického panovníka.

V Čechách i na Moravě proběhlo 16.století („zlatý věk české renesance“) – na rozdíl od Německa a Francie – bez náboženských válek. Relativní náboženská svoboda byla rysem celé předbělohorské éry již od kompromisního vyústění husitské revoluce. Nicméně v druhé polovině vlády Rudolfa II. i v Čechách nastupuje protireformační agrese, představovaná jezuitou a tzv.španělskou stranou (tvořenou mladšími katolickými velmoži), v čele s nejvyšším kancléřem Zdeňkem Popelem z Lobkovic. Přesto se evangelické stavovské opozici podařilo využít sporů mezi habsburskými bratry Rudolfem a mladším Matyášem a prosadit 1609 tzv. Rudolfův majestát, tedy vyhlášení náboženské svobody, a to i pro poddané). Takové tolerantní narovnání nemělo v Evropě předtím, ale i potom (až do konce 18.století) období! Praxe byla však jiná, neboť nový císař a český král Matyáš (od 1612) si hlavu s naplňováním této „ústavy“ příliš nedělal. Neustále porušování náboženských svobod a stavovských výsad se stupňovalo do té míry, že rozezlená evangelická šlechta svolala na květen 1618 do Prahy mimořádný sjezd. Opoziční představitelé v čele s Budovcem a Thurnem si vynutili

vstup na Pražský hrad, z jehož oken byli po předchozí hádce vyhozeni nenávidění císařští místodržící Jaroslav Bořita z Martinic a Vilém Slavata z Chlumu (odpadlík od bratrské víry) i s písařem Fabriciem. Sice přežili, ale jiskra už přeskočila. Během krátké doby začali vzbouření Češi stejně jako císařští zbrojit. V prvním roce války získala stavovská vláda, tvořená třiceti volenými direktory, výraznou posilu, zkušeného vojevůdce Mansfelda, jehož žoldnéřům se podařilo dobýt v listopadu 1618 Plzeň, hlavní oporu katolicko-císařské strany v království. V létě 1619 se přidala k českému povstání i dosud váhající a neutrální Morava a slibně do budoucna vypadala i volba Fridricha Falckého za českého krále, k jehož pražské korunovaci došlo pak na podzim 1619. Neoblíbený a obávaný Ferdinand II. byl vzbouřenými stavy sesazen (po smrti svého strýce Matyáše byl však 1619 zvolen císařem). Postupně však narůstala převaha císařské strany, podporované též Katolickou ligou, založenou již 1609 a vedenou bavorským vévodou Maxmiliánem. Rozhodující při žoldnéřském způsobu válčení byly ovšem peníze a těch měl císař díky štědré podpoře svých španělských habsburských příbuzných více. Naopak očekávaná podpora z Anglie a z Nizozemí se nedostavila, navíc Nizozemci nehodlali porušit dvanáctileté příměří se španělskými Habsburky, jehož platnost měla vypršet až 1621. Zklamalo i luteránské Sasko, jehož vládce, kurfiřt Jan Jiří, se cítil Čechy uražen, protože při volbě českého krále dali přednost Fridrichovi. Císařsko-ligistická armáda tak během letního a podzimního tažení 1620 převzala iniciativu a postupně ovládla jižní a jihozápadní Čechy. Nutno uznat, že její velitelé byli i kvalitnějšími válečníky. Rozhodující střet obou armád se očekával u Plzně v říjnu 1620. V jejím bezprostředním okolí se utábořili jak Maxmilián s Buquoyem, tak král Fridrich. Vychytralý a bezzásadový Mansfeld brány pevné Plzně neotevřel ani jedné straně a v následné licitaci slíbil bavorskému vévodovi neutralitu svou a svého vojska za fantastickou sumu 100 000 zlatých (bohatě se to ovšem bělohorským vítězům brzy vrátilo i s úroky). Královsko-stavovské síly opustily poté ležení u

Rokycan a začali ustupovat ku Praze. Za nimi se vydal s předvojem Buquoy, ale narazil u Rakovníka 1.listopadu na tuhý odpor. V této menší, nerozhodné šarvátce byl dokonce nepříjemně zraněn do slabin. Po příchodu dalších posil se ale spojené katolické síly vydaly 5.listopadu k hlavnímu městu. Tam se proti nim již formovala na západním okraji Prahy obranná linie a pozice Fridrichova vojska.

Kapitola druhá: Jak to bylo na bělohorské pláni 8.listopadu?

Bitva na Bílá hoře se odehrála v neděli 8.listopadu 1620 na výšině, pojmenované podle bělavé opuky, která se zde těžila odedávna jako valutní stavební kámen. Náhorní plošina, rozkládající se v nadmořské výšce kolem 300 m n.m., je vzdálena jen asi 5 km vzdušnou čarou od Pražského hradu. Od bývalé Pohořelecké brány sem zvolna stoupala kolem břevnovského kláštera výpadová silnice na Rakovník. Bělohorská planina je zřetelně vymezena na jižní straně motolským údolím, ale výrazně klesá i na západ a severozápad směrem k vesnici Ruzyně. Centrální část plošiny zaujímá obora a stejnojmenný renesanční královský letohrádek Hvězda, postavený na hvězdicovém půdorysu již v letech 1555-1556.

Královsko-stavovské síly, ustupující již 14 dnů před císařsko-ligistickou přesilou, dorazily na Bílou horu asi hodinu po půlnoci 8.listopadu. Je ještě s podivem, že se velitelům podařilo nočním pochodem umdlené vojáky zformovat do výhodných obranných pozic nad ruzyňským údolím. Krátký noční odpočinek českého vojska ale narušil výpad nepřátelské jízdy do tábora neukázněných Uhrů v Ruzyni. Svítání se protahovalo i kvůli ranní mlze, mezi nevyspalým českým vojskem bylo cítit napětí a nervozita. Přesto vrchní velitel českého vojska, kníže **Kristián starší z Anhaltu**, stihl úspěšně rozestavit vojáky do bojových formací v šíři asi dvanácti set metrů, přičemž pravé křídlo se opíralo zeď královské obory Hvězda a nalevo končila přední linie na hraně motolského údolí. Vojsko bylo

rozestavěno navíc ve dvou řadách, mezi předním a zadní šikem byl odstup asi 70 metrů. První bitevní linii tvořilo 34 kompanií jízdy a 32 praporců pěchoty, záložní řada čítala 20 kompanií jízdy a 18 praporců pěchoty, celková síla vojska na bitevní pláni se tak odhaduje na pouhých 13 000 mužů. Mezitím řada žoldnéřů na ústupu od Plzně dezertovala, někteří včetně důstojníků odešli nad ránem posilnit se do pražských hospod a ještě se ani na bojiště nevrátili (pokud tak vůbec hodlali učinit). Mimo zmíněné jednotky byly k boji připraveny i menší elitní útvary, královský jízdní pluk pod velením zkušeného knížete Bernarda Výmarského, pěší pluk **mladšího Anhalta** a kompanie královské stráže v síle 1800 mužů. Za druhým bitevním šikem byla do podoby půlměsíce zformována ještě neukázněná uherská jízda o síle necelých šesti tisíc jezdců, představující malý zlomek pomoci slibované Fridrichovým spojencem sedmihradským vévodou **Bethlenem**. Děl měla královská armáda na Bílé hoře deset, většina (šest) bylo umístěno před pravým křídlem. Původním záměrem Anhaltovým asi nebylo nad přesilou zvítězit, ale útok na Prahu zastavit a ustoupit v případě špatného vývoje bitvy spořádaně do bezpečí za pražské hrady a poté protivníka donutit k vyčerpávajícímu přezimování bez dostatku potravin. Ale pro nedostatek času i kvůli omezenému počtu lopat a motyk již královská armáda nestačila vybudovat obranné šance a příkopy.

Nepřítel přitáhl pod Bílou horu až za svítání, nejdříve se objevil ligistický vojevůdce **Tilly**, který obsadil Hostivice. Za ním postupoval císařský vrchní velitel Buquoy na ves Řepy. Ráno se pak konala porada nejvyššího spojeného velení, profesionální vojáci Tilly a Buquoy byli spíše opatrní a nechtěli vsadit vše na jednu kartu. Bavorský vévoda Maxmilián naopak věřil v bezodkladný útok a rozhodné vítězství, jeho riskantní postup podporoval plamennými slovy i hlavní ideolog a kazatel katolické armády, karmelitán Dominik, jenž Maximilánovi předal posvěcený meč od papeže. Válečná rada se tak nakonec rozhodla, aby byla bitva svedena ještě

téhož dne. Pokud odhadujeme síly královsko-stavovského vojska na zhruba 20 000 mužů, tak na císařské straně stála proti nim jasná třicetitisícová převaha. Byli to samozřejmě stejně jako české straně v naprosté většině žoldnéři, ale odpočatí a především dobře zásobení a lépe placení, a proto i disciplinovanější. Velitelský císařskoligistický sbor byl národnostně velmi pestrý, ale také zkušenější. Protřelé jednotky tvořili zejména Italové (Neapolitánci), Španělé, francouzsky hovořící Valoni z jižního katolického Nizozemí a také polští kozáci. Často uváděná účast později proslulého francouzského filozofa a matematika **René Descarta** na Bílé hoře však prokázána není. V neposlední řadě měli císařští i kvalitní průzkumné jednotky, které během odpoledně přesně informovaly velitele o pozicích a síle českého vojska.

Po poledni se konečně podzimní mlha zvedla a v té chvíli již Maxmilián déle neotálel a s výkřikem „*Sancta Maria*“ dal znamení k útoku. První nápor byl veden sice nevýhodně, do kopce, ale s neobyčejnou razancí na pravém císařském křídle proti slabšímu levému křídlu královské armády. V první útočné linii postupovaly valonské pěší pluky hraběte Buquoye a dobře vycvičení kyrysníci **Valdštejnova** jezdeckého pluku pod vedením poručíka **Lamotta**. Češi však tento mocný úder zastavili a donutili k ústupu, ohrožené české křídlo podržel svou osobní přítomností i královský vojevůdce, hrabě **Matyáš Thurn**, statečně si vedl také **Jan z Bubna** se svými kompaniemi. Bohužel k pronásledování odražených nepřátel se čeští velitelé již neodhodlali. Mezitím se nepřítel znovu zformoval a útok zopakoval, posílen o čtyři čerstvé jízdní švadrony. Tentokrát se levé křídlo navzdory Bubnově odvaze již neudrželo, následnou pohromu završil zbabělý útěk šesti praporeců Thurnovy pěchoty (asi 1300 mužů). V útěku je pak následovala i osamocená Bubnova jízda a lavinovitým efektem se královské armády začaly hroutit. Polovina jednotek se už dávala na útěk, aniž proti nepříteli vystřelila. Přesto málem došlo k obratu. Odvážný jednadvacetiletý syn vrchního

královského velitele, Kristián mladší z Anhaltu, zaútočil s kopce se svými 700 jezdy na císařské postavení s takovou překvapivou agresivitou. Do boje na pomoc Anhaltovi vyrazilo také tisíc mužů moravské pěchoty a zdálo se, že dopředu se konečně pohne i dosud nečinná uherská jízda. Buquoy, znehybnělý předchozím zraněním u Rakovníka, dostal dokonce do svého vozu zprávu, že „*vše jest ztraceno*“. V rozhodující chvíli sehrála opět zrada či zbabělost – Uhři nejenže ve výhodné chvíli Anhaltův útok nepodpořili, ale z bělohorské pláně obrátili své koně ku Praze. Mladý Anhalt byl v prudkém boji sestřelen s koně a zajat. „Moravané“ čili vojáci najatí spojeneckými moravskými stavby (pod velením **Jindřicha Šlika**) mezitím couvli ke zdi obory, kde se bránili proti útočící přesile. V ústupu jim zabránila zřejmě i kamenná hradba. Tato bitevní epizoda se promítla do novodobých vlasteneckých obrazů i do písňové tvorby jako projev národní hrdinské obětavosti. Ale ať už mluvili česky nebo německy, bojovali statečně a pobiti byli do jednoho, pouze jejich těžce zraněný velitel Šlik přežil. Byly dvě hodiny odpoledne a bitva po necelých dvou hodinách skončila. Královská armáda, jejíž většina se přímého boje nezúčastnila, se dala na zmatený a chaotický úprk z bojiště. Když se zprávy z bojiště dostaly ke královi sluchu, přerušil hostinu pro algické vyslance na Pražském hradě a vyjel s pěti sty jezdci k Pohořelecké bráně. Tam na něj čekal žalostný pohled na prchající armádu. Nečekaně snadné a rychlé vítězství zaskočila asi i vítěze, neboť při prudkém úderu mohli již 8.listopadu odpoledne obsadit Prahu. Ačkoliv někteří stavovští politici nabádali krále k obraně Prahy, vystrašený a frustrovaný Fridrich se rozhodl království opustit. Snad se tak vyhnul potupnému zajetí. Již následující ráno 9.listopadu opustil královský dvůr Prahu. Odjížděl panovník, většina zemských úředníků a také jeho anglická manželka, královna Alžběta Stuartovna, a jejich malý syn **Ruprecht**, před necelým rokem v Praze narozený český princ. Dlouhou kolonu vozů doprovázelo a chránilo směrem do slezské Vratislavi tři sta jezdců. O dvě hodiny později, kolem

jedenácté odpoledne, vjel do Prahy triumfálně bělohorský vítěz Maxmilián Bavorský s vojevůdci Tillym a Buquoyem.

Bitva byla krvavá na obou stranách. Na straně císařské a ligistické se uvádí počet padlých na 2000 mužů, daleko vyšší byly ale ztráty královské armády. Odhadovaný počet asi 5000 mrtvých byl však většinou způsoben nikoliv přímým bojem, ale jde na vrub chaotickému útěku, při němž byli prchající vojáci masakrováni a olupováni zdivočelým nepřítelem. „Čeští kacíři“ byli poraženi, nevyřízený účet s husitskou reformací byl konečně uzavřen.

Kapitola třetí: Portréty

OSOBNOSTI NA BOJIŠTI – NA STRANĚ PORAŽENÝCH

ANHALT, Kristián I., kníže z Anhaltu (1568-1630), diplomat a vojevůdce Protestantské unie v Německu, do Čech přišel jako blízký poradce mladého krále Fridricha Falckého a 1619 jmenován (spolu s knížetem **Hohenlohe**, dalším královým důvěrníkem) vrchním velitelem českého stavovského vojska. V bitvě na Bílé hoře se ale neosvědčil, po porážce neslavně uprchl, 1624 se s císařem smířil (a skončil tak s protihabsburskými aktivitami).

ANHALT mladší, Kristián II., kníže z Anhaltu (1599-1656), syn Kristiána I., v bitvě na Bílé hoře velel stavovské jízdě, vedl si statečně, byl však raněn a zajat, 1622 byl ale ze zajetí propuštěn a císařem omilostněn. Po smrti otce převzal vládu nad rodovým severoněmeckým knížectvím Anhalt a z politiky i válčení se stáhl.

Jindřich Matyáš THURN (1567-1640), přední vůdce českého stavovského povstání proti Habsburkům, na Bílé hoře vrchní velitel české armády. Hned dalšího dne po porážce uprchl s králem z Prahy, později aktivní organizátor českého exilu, vojensky nadále agilní ve všech protihabsburských koalicích, zvláště užitečný byl Švédům.

Vídní (samozřejmě odsouzený k smrti) považován za „arcinepřítele“. Proto jeho zajetí a vzápětí propuštění Valdštejnem ve Slezsku roku 1633 vévodovi frýdlantskému v očích vídeňského dvora notně přitížilo.

Jan mladší Varlich z BUBNA (+ v exilu po 1634), jeden z mála etnických Čechů ve vysoké velitelské hodnosti v bitvě na Bílé hoře. Jako polní generál-strážmistr stavovského vojska statečně čelil útoku císařské jízdy. Z bojiště stačil uniknout do Prahy, kterou však následně opustil i královským dvorem Fridricha Falckého. Byl v nepřítomnosti odsouzen k smrti a ztrátě majetku, v exilu však nadále organizoval český protihabsburský odboj.

Jindřich ŠLIK, hrabě z Pasaunu a Holejče (+ 1650), původně český evangelický šlechtic, přes své mládí zkušený válečník (boje s Turky) se zapojil aktivně do protihabsburského povstání, na Bílé hoře velel pluku Moravanů, který padl u obory Hvězda do posledního muže. Těžce zraněný Šlik však přežil a byl amnestován, protože již v lednu 1621 přešel do císařských služeb. Sloužil poté pod Valdštejnem (kterého později zradil) a 1632 se stal dokonce prezidentem dvorské válečné rady.

Ondřej HABERVEŠL z Habernfeldu (před 1594 - + po 1648), lékař ve službách Fridricha Falckého, s nímž pak uprchl z Prahy a žil i v nizozemském exilu v Haagu. Bitvu na Bílé hoře, jíž se osobně jako stavovský důstojník zúčastnil, později vylíčil ve svém spisku *Bellum bohemicum (Válka česká)*, vydaném 1645 v Leidenu s cílem ovlivnit začínající mírová jednání ve Vestfálsku.

OSOBNOSTI NA BOJIŠTI – NA STRANĚ VÍTĚZŮ

BUQUOY, Karel (Charles) Bonaventura Buquoy de Longueval (1571-1621), od 1618 velitel císařské armády, v bitvě na Bílé hoře jeden z velitelů spojeného císařského a ligistického vojska. Díky

Buquovým úspěchům získal tento původem chudý rod z Brabantska v Čechách obrovský majetek.

MAXMILIÁN I. (1573-1651), bavorský vévoda z katolické větve Wittelsbachů. Jako stoupenec bojovného katolicismu založil 1609 Katolickou ligu a 1619 uzavřel spojení s císařem Ferdinandem II. proti českému stavovskému povstání a Fridrichovi Falckému, společně s Buquoyem a Tillym velel císařsko-ligistickým silám na Bílé hoře, 1623 pak získal po sesazeném Fridrichovi kurfiřtskou hodnost.

Johann Tserclaes TILLY (1559-1632), vojevůdce Katolické ligy valonského původu, jako jeden z triumvirátu spojeneckých velitelů na bělohorské pláni (spolu s Buquoyem a vévodou Maxmiliánem) velel ligistickému vojsku. Tvrdý a bezohledný válečník (masakr protestantů v Magdeburgu 1631), závistivý konkurent Valdštejna (kterého dočasně v letech 1630-1631 nahradil ve velení habsburské armády), v bitvě se Švédy na řece Lechu utrpěl smrtelné zranění.

Dominik a Jesu Maria, fanatický karmelitánský mnich a polní kazatel císařsko-ligistického vojska na Bílé hoře, zvláště obratně ve své bojovné agitaci využíval obraz Madony, údajně poškozený a znesvěcený českými protestanty ve Vodňanech (dnes je kopie tohoto obrazu uložena v římském kostele Panny Marie Vítězné spolu s dalšími relikviemi z bělohorského bojiště).

POSTAVY V POZADÍ – NA STRANĚ PORAŽENÝCH

FRIDRICH FALCKÝ (1596-1632), česky též Bedřich Falcký, falcký kurfiřt (jako Fridrich V.), český „zimní král“ z protestantské větve Wittelsbachů, zvolen odbojnými českými stavy 16.8.1619 po sesazení Ferdinanda II. Habsburského, v Praze pak korunován 4.11.1619. S jeho volbou spojovali čeští evangelíci přehnané naděje na mezinárodní pomoc. Byl totiž vůdcem Protestantské unie (spolku

říšských knížat kalvinistické orientace, založeném 1608 jeho otcem Fridrichem IV.), příbuzným nizozemského místodržícího Mořice Oranžského a od 1613 manželem Alžběty Stuartovny, tedy zetěm mocného anglického krále Jakuba I. Politicky nezkušený, zjevně i neschopný mladičkový panovník však své stoupence zklamal. Spíše se vyžíval v zábavě a radovánkách, sám se označoval za „seladona“. V době bitvy hodoval s anglickými vyslanci na Pražském hradě, a když se konečně vydal na bojiště, potkal již jen prchající vojáky. Sám propadl panice, odmítl Prahu uzavřít a bránit a následující den 9.11.1620 (rok a pět dnů po své korunovaci) uprchl ve zmatku s manželkou, rodinou a některými stavovskými politiky z Prahy. 1623 mu byla odňata hodnost kurfiřta (volitele císaře) i rodná Rýnská Falc. Jeho český exilový dvůr sídlil v nizozemském Haagu, po vstupu Švédů do války jeho šance na návrat do Čech vzrostly, ale zemřel v pouhých šestatřiceti letech v Mohuči. Jeho synovi Karlovi Ludvíkovi byla při vestfálských mírových jednáních 1648 vrácena Rýnská (Dolní) Falc i kurfiřtská hodnost, musel se však vzdát veškerých nároků na český trůn.

ALŽBĚTA FALCKÁ (1596-1662), nejstarší dcera anglického krále Jakuba I. Stuarta, jako manželka Fridricha Falckého (od 1613) se stala 1619 českou „zimní“ královnou. Dvanáct měsíců po své korunovaci však s manželem a dětmi (v Praze narozenému Ruprechtovi nebyl ještě ani rok) z Prahy uprchla. Po porážce českého stavovského povstání žila se svou rodinou v nizozemském Haagu a až do své smrti užívala titul „královna česká“ (Queen of Bohemia), její dcera Sofie (1630-1714) se stala matkou anglického krále Jiřího I. Podporovala pobělohorské exulanty, mimo jiné i J.A.Komenského.

Bohuchval BERKA Z DUBÉ (+ v exilu po 1620), přední vůdce českého stavovského povstání a zemský správce, v době bitvy hodoval s králem Fridrichem na Pražském hradě, vzápětí uprchl, v nepřítomnosti odsouzen k trestu smrti a konfiskaci majetku.

Václav Vilém ROUPOVEC Z ROUPOVA (kolem 1580-1634), stavovský politik, přední vůdce protihabsburského povstání, za Fridricha Falckého nejvyšší kancléř Českého království. Bitvy se podobně jako Berka z Dubé nezúčastnil a vzápětí po bitvě uprchl i s královským dvorem z Prahy, v exilu v Berlíně organizoval protihabsburský odboj, později tajně vyjednával i s Valdštejnem, zemřel v Litoměřicích, kam se vrátil se švédskými vojsky.

Václav BUDOVEC Z BUDOVA (1551-1621), přední organizátor českého stavovského povstání, politický předák Jednoty bratrské, za Fridrichovy vlády předseda apelačního soudu, bitvy se nezúčastnil, ale brzy po ní byl zatčen a v červnu 1621 s ostatními dopadenými opozičními vůdci popraven.

Jáchym Ondřej ŠLIK, hrabě z Pasaunu a Holejče (1569-1621), přední mluvčí a vůdce českého stavovské pozice a protihabsburského povstání, za Fridrichovy vlády nejvyšší sudí a fojt Horní Lužice. Bitvy se nezúčastnil, později byl internován v Drážďanech, ale saský kurfiřt jej vydal k potrestání do Prahy (popraven spolu s ostatními v červnu 1621).

Kryštof HARANT z POLŽIC A BEZDRUŽIC (1564-1621), renesanční hudebník a cestovatel, ovšem také přední stavovský politik a jeden z vůdců stavovského povstání. Za Fridrichova králování prezident české komory. Bitvy se nezúčastnil, ale následujícího roku byl zatčen a s dalšími odbojnými předáky v červnu 1621 popraven na Staroměstském náměstí v Praze.

MANSFELD, Petr Arnošt, hrabě z Mansfeldu (1580-1626), jeden z největších válečníků třicetileté války, především však kariéristický dobrodruh s proměnlivou politickou i náboženskou orientací sledující hlavně vlastní zájem (příznačný je jeho známý výrok „*válka živí válku*“). 1618 vstoupil i se svým žoldněrským vojskem do služeb českých povstalců a byla mu udělena hodnost generála dělostřelectva stavovské armády. V listopadu téhož roku sice dobyl katolickou

Plzeň, ale v říjnu 1620, měsíc před bitvou na Bílé hoře, se za sto tisíc zlatých zavázal bavorskému vévodovi Maxmiliánovi k neutralitě, a tak se stalo, že jeho zkušení vojáci, odpočívající za hradbami Plzně, na bělohorské pláni chyběli (což bezesporu přispělo k porážce Fridricha Falckého). Později bojoval ve službách dánského krále neúspěšně proti Valdštejnovi v severním Německu a na Moravě.

Gabriel (Gábor) BETHLEN (1580-1629), od 1613 sedmihradský protestantský kníže protihabsburské orientace. Proto se stal spojencem českého stavovského povstání, jím vyslané jízdní posily však na bělohorské bojiště nedorazily včas (což s Mansfeldovou zradou přispělo k porážce Fridricha Falckého). 1620 zvolen dokonce uherským králem, ale 1622 uzavřel s císařem mír.

POSTAVY V POZADÍ – NA STRANĚ VÍTEŽŮ

FERDINAND II. (1578-1637), od 1590 vládce ve Štýrsku, od 1619 římskoněmecký císař z rodu Habsburků, již předtím 1617 přijat českými stavy za budoucího krále, ovšem 1619 sesazen, definitivně tak získal českou královskou korunu až 1620 po bitvě na Bílé hoře (té se nezúčastnil, pobýval ve Vídni). Krutý, mstivý a fanatický panovník využil bělohorské porážky k bezohledné a definitivní likvidaci náboženských i politických svobod Českého království, k prosazení dědičné habsburské vlády i k nastolení centralistického absolutismu.

VALDŠTEJN, Albrecht Václav Eusebius z Valdštejna (1583-1634). Později proslulý válečník v době Bílé hory svoji kariéru v císařských službách teprve začínal. Osobně se bitvy nezúčastnil, Valdštejnův pluk se tu však vyznamenal. V následných pobělohorských konfiskacích i v měnových a majetkových machinacích získal (spolu s Karlem z Lichtenštejna) obrovský majetek, který neustále rozšiřoval, a vypracoval se tak na nejbohatšího Čecha. Původně český bratr konvertoval ke katolicismu až 1606

(nepochybně z kariéristických důvodů), ale i proto nebyl náboženským fanatikem, zato vynikl jako skvělý organizátor a ekonom. Byl i sběratelem dalších titulů – od 1623 kníže a 1625 vévoda frýdlantský, od 1628 vévoda meklenburský a kníže římskoněmecké říše. V letech 1625-1630 a znovu 1631-1634 v hodnosti generalissima převzal velení císařské armády, kterou sám financoval a fakticky i ovládal. Jeho zavraždění 25.2.1634 v Chebu bylo vlastně popravou na rozkaz císaře Ferdinanda II., v pozadí – spíše než údajná zrada – stály závist a obavy z Valdštejnovy nezávislosti a vlivu.

Karel z LICHTENŠTEJNA (1569-1627), rakouský šlechtic, po Bílé hoře jmenován císařským místodržitelem v Čechách, jako horlivý stoupenec habsburského centralismu pověřen potrestáním viníků „ohavné rebelie“ a rekatolizací. Bezohledný náboženský fanatik a zároveň kariérista, společně s Valdštejnem se díky pobělohorským konfiskacím a finančním machinacím nesmírně obohatil sebe i svůj rod.

Zdeněk Vojtěch POPEL Z LOBKOVIC (1568-1626), před Bílou horou militantní předák české katolické menšiny a oddaný stoupenec Habsburků, proto již 1609 odmítl jako nejvyšší kancléř Království českého podepsat Rudolfův majestát o náboženské svobodě. Za stavovského povstání emigroval, vrátil se až po bělohorské bitvě. Sice byl odměněn 1623 knížecím titulem, ale jinak se cítil v porovnání s dravým Valdštejnem a Lichtenštejnem ostrčený od pobělohorského dělení kořisti.

Kapitola čtvrtá: Příběh nejznámější české poprav

Po nečekaném vítězství po dvouhodinové bitvě na bělohorské pláni před Prahou **8.listopadu 1620** čekalo vítěznou bavorsko-císařskou stranu další překvapení. Již následující ráno, **9.listopadu**, ujel z Prahy „zimní král“ **Fridrich Falcký** z Prahy a týž den se pražská města vzdala nepříteli a otevřela mu své brány. Někteří vůdci

protihabsburského povstání a přední osobnosti Fridrichova dvora jako **Matyáš Thurn** či **Václav Vilém z Roupova** sice včas uprchli, ale většina stavovských předáků zůstala v nepochopitelném klidu a slepé důvěře doma. Mnozí naivně uvěřili vítězi z Bílé hory, bavorskému vévodovi **Maxmiliánovi**, jenž vůdcům povstání slíbil, že jejich života bude ušetřeno. Jiní bláhově doufali v milost císaře **Ferdinanda II.**, když již **13.listopadu** projevili ponižujícím reversem lítost nad svými činy.

Vídeň ovšem neměla ani v nejmenším zájem o nějaké smířování a v císařově okolí bylo od počátku rozhodnuto, že přední viníci budou potrestáni na hrdle. Nelítostně se mělo zatočit s celým českým národem. Španělský vojevůdce **Martin Huerta**, člověk krutý a fanatický, doporučoval císaři, „*aby bez rozdílu všechny zamordovali, aby tak z nevěrného kacířského národa ani nohy nezůstalo*“. Přisadil si i španělský vyslanec, požadující vyhubení „*národa bezbožného, jenž tak dlouho urážel velebnost císařskou*“. Celý plán pokoření Čech jako ohniska vzpoury byl předem promyšlen a připraven, i když zatím utajen. I když ihned po Bílé hoře vypracoval nový správce Českého království **Karel z Lichtenštejna** pro císaře seznam povstalců, k zatýkání se zatím nepřistoupilo. Byla to zjevně taktika, která měla předáky povstání uklidnit. Tento osudový omyl a falešný pocit bezpečí přispěl k tomu, že jenom část nejvýznamnějších činitelů povstání se zachránila útekem ze země.

A tak teprve v únoru 1621 přišel z Vídně rozkaz k zatčení provinilých. Vše bylo navíc záludně zorganizováno tak, že páni a rytíři, obeslaní na Pražský hrad, vůbec netušili, o co se přesně jedná. Všichni pozvaní se dostavili v neuvěřitelné naivitě dobrovolně, ovšem ihned po svém příchodu byli **20.února** zatčeni a uvězněni. Zároveň byl zřízen mimořádný soud, jehož předsedou se stal moravský aristokrat **Lichtenštejn**, odpadlík od českobratrské víry, nyní již horlivý katolík a oddaný přísluhovač vídeňského dvora. Hlavním žalobcem jmenován servilní kariérista **Přibík Jeníšek z Újezda**, dosud

bezvýznamný chudý zeman z Klatovska, zanedlouho však pobělohorský zbohatlík. Soudu, v němž vedle několika českých katolických pánů zasedali i cizinci, nešlo o zdlouhavé projednávání individuální viny obžalovaných, nýbrž o rychlé vynesení víceméně předem daného rozsudku. Rozsudek smrti císař potvrdil u sedmadvaceti obžalovaných a poprava byla stanovena na 21.červen 1621. Marně prosily rodiny odsouzcenců o změnu krutého ortelu, marně se ohromení vězňové obraceli s prosebným listem na saského kurfiřta, aby jim vymohl u císaře prominutí jejich „zločinů“. Kurfiřt **Jan Jiří**, považovaný za ochránce všech luteránů, nehodlal „rebelům“ proti panovnickému majestátu pomoci, dokonce vydal na smrt do Prahy svého stoupence **Jáchyma Ondřeje Šlika**, který marně hledal na saském vévodském dvoře ochranu.

Tento nezvykle krutý a teatrální trest měl v českém panstvu utlumit „tradiční sklony k vzpouře a rebelii“, zlomit v něm „ducha vzdoru a neposlušnosti“. Již v pátek 18.června se začalo stavět na Staroměstském náměstí v Praze přímo u radnice dřevěné popravní lešení, potažené černým sukem. Odsouzcenci byli na staroměstskou radnici přivedeni z Hradu v neděli 20.června večer. Den hrůzné exekuce byl ohlášen v **pondělí 21.června 1621** o páté hodině ráno výstřelem z děla na Hradě. Zároveň byly uzavřeny městské brány a lešení bylo obstoupeno **Valdštejnovým** plukem. Po celou dobu exekuce se navíc troubilo a bubnovalo, aby lid neslyšel, co odsouzení mluví.

Pořadí poprav bylo stanoveno podle stavovské důstojnosti, tedy nejprve byli stětím popraveni tři příslušníci panského stavu a poté sedm rytířů. Jako první položil hlavu na špalek **Jáchym Ondřej Šlik**, poté byl přiveden na lešení **Václav Budovec z Budova**, chlouba a politický vůdce jednoty bratrské a za bojů o Rudolfův majestát mluvčí českých nekatolíků, nyní již 74letý stařec. Třetím popraveným pánem se stal **Kryštof Harant z Polžic a Bezdrůžic**, který rozzlobil Ferdinanda II. i tím, že dal v létě 1619 ostřelovat císařský palác ve

Vídni. Kryštof proslul i jako renesanční hudební skladatel a autor českého cestopisu o Egyptu a Svaté zemi. Kryštofův někdejší společník na této cestě a katolický přítel **Heřman Černín z Chudenic** jeho popravě osobně přihlížel, později si dokonce vzal za manželku jeho vdovu. Císařskou milost nedostal ani staříčkový rytíř **Kašpar Kaplír ze Sulevic**, se svými 86 lety nejstarší z popravených. Dalšími šesti s'atými rytíři byli **Prokop Dvořecký z Olbramovic**, **Bedřich z Bílé**, **Ota z Losu**, **Vilém Konecchlumský**, **Bohuslav z Michalovic** a také jediný katolík **Diviš Černín z Chudenic**, který se jako hejtman Pražského hradu přidal k povstalcům a přijal od Fridricha Falckého úřad zemského soudce. Jeho bratr, již zmíněný přísedící Heřman Černín, se na dobu jeho poprav z lešení vzdálil. Ze sedmnácti popravených měšťanů (většinou ovšem erbovních) je nejznámějším vzdělaný lékař a rektor Univerzity Karlovy **Jan Jessenius**, původem Slovák, kdysi osobní lékař císaře Rudolfa, proslulý i svou první veřejnou pitvou v Praze. Mstivého císaře popudil zvláště jako výmluvný diplomat ve službách stavů a krále Fridricha. Proto mu byl nejdříve vyříznut jazyk a přibit na šibenici, pak teprve byl Jessenius s'at. Jeho mrtvé tělo bylo podle příkazu Vídně ještě dodatečně zneuctěno rozčtvrcením a rozvěšením před městskými hradbami na kolech.

Popravu vykonal staroměstský kat **Jan Mydlář**, sám nekatolík, za čtyři hodiny a použil přitom čtyř mečů. Osobně setnul hlavy jen 24 stavovských vůdců, tři z odsouzených měšťanů byli totiž oběšeni. Těla popravených byla vydána příbuzným, ale dvanáct hlav předních vůdců, mezi nimi Šlikova, Budovcova, Kaplířova a Jesseniova, bylo pro výstrahu vyvěšeno na železných prutech na Staroměstské mostecké věži. Visely tu po deset let, kromě hlavy Jáchyma Ondřeje Šlika, která byla z milosti vydána jeho pozůstalým k pohřbení. Sejmuty a důstojně pohřbeny byly až při saské okupaci Prahy v roce 1631. Podobně bylo naloženo s hlavou popraveného žateckého purkmistra **Maxmiliána Hošťálka**, která byla přibita na městské

bráně v Žatci, a stejné zneuctění potkalo hlavu kutnohorského měšťana **Jana Šultyse**, poslanou k vyvěšení do Kutné Hory. Také u dalších byl ztížen trest smrti zneuctujícími rozsudky, zpravidla dodatečným rozčtvrcením.

Barbarská a brutální staroměstská exekuce měla zastrašit všechny odpůrce habsburského režimu a dát jasně najevo císařovu vůli tvrdě a nelítostně skoncovat s odbojnými českými zeměmi. Veřejnou popravou dal však nový režim nechtěně svým sedmadvaceti obětem „*palmu mučednictví*“, ohlas pražské exekuce navíc posílil protihabsburské nálady jak v protestantské Evropě, tak v katolické Francii.

Všichni odsouzení projevili v posledních chvílích nesmírnou srdnatost a hrdinnost, žádný z nich nezakolísal ve svém přesvědčení o správnosti činů, kterých se dopustili, a nesnažil se získat zmírnění svého osudu zradou na svém vyznání a přestupem ke katolictví. Pevnost a odhodlanost nešťastných odsouzenců vzbuzoval proto obecný obdiv. Svou hrdinnou smrtí vykoupili v očích veřejného mínění (a také v očích budoucích generací) dosavadní chyby i předchozí zakolísání.

Kapitola pátá: Jak dvě hodiny ovlivnily další tři staletí

Jen těžko najdeme v evropských dějinách bitvu s tak dalekosáhlými, hlubokými a trvalými následky, jak je to v případě Bílé hory. V důsledcích se tato událost jeví jako ostrý dějinný řez natolik, že přijímáme termín doba předbělohorská, respektive pobělohorská k označení zcela odlišných politických, náboženských, ekonomicko-sociálních, ale i kulturních struktur. Především zanikl dosavadní český stavovský stát, založený na rovnováze moci stavů, šlechty a měst, s mocí panovníků. Je sice pravda, že již od roku 1526 byli na českém trůně Habsburkové, ale i ti jako volení králové museli

respektovat české zákony, moc stavů a zemskou svébytnost a navíc i v poměrech Evropy jedinečnou náboženskou svobodu.

Bezprostředními důsledky bělohorské porážky bylo nečekaně snadné ovládnutí a vyrabování Prahy. V následujících málo měsících byla až na výjimky – jako Loket či Tábor – ovládnuta zbývající část království. České povstání bylo rozdrceno. Vítězný Ferdinand II. – povzbuzován jezuity i českými katolickými radikály – dokonale využil nabízenou příležitost. Bez milosti zosnoval krvavé divadlo na Staroměstském náměstí, kromě oněch 27 popravených vůdců byly k smrti a ztrátě majetku odsouzeny ovšem i další předáci, mezitím uprchlí ze země. Vypovězení evangelických duchovních naznačovalo mnohem hlubší změny v dosavadní tradici náboženské tolerance. A tak, sice s určitým odstupem, bylo posléze 1627 vydáno Obnovené zřízení zemské, vlastně nová česká ústava, v níž byla uzákoněna dědičná vláda Habsburků v Čechách i nastolení náboženského absolutismu. Nekatoličtí křesťané, tedy protestanti čili evangelíci, se museli ze země vystěhovat (a svůj majetek prodat) či přestoupit na císařovu, katolickou víru. To se ovšem týkalo pouze privilegovaných stavů, tj. šlechty a měšťanstva. Poddaní sedláci na výběr neměli, přesto mnozí z nich odešli také. Odhady o vynucené pobělohorské emigraci se různí, ale uvažuje se až o desítkách tisíc lidí. Převážně však šlo o schopné, aktivní a mladší lidi, pevné ve víře i odhodlání v exilu pracovat pro návrat do vlasti. Tyto naděje během třicetileté války vybledly a posléze je pohřbil nespravedlivý Vestfálský mír, ponechávající české země v moci Habsburků. Národ tak přišel o výraznou část své politické i kulturní elity včetně nejznámějšího Čecha 17.století – Komenského.

Nezměřitelným, ale o to morálně závažnějším byl vynucený důsledek násilné náboženské změny, tedy rekatolizace. Nikde předtím ani potom nedošlo v Evropě k tak masové a poměrně rychlé změně víry: vždyť do Bílé hory se na devadesát procent obyvatel Čech a Moravy hlásilo k protestantismu (většinou luteránští novoutrakvisté, v menší

míře kalvinisticky orientovaní čeští bratři čili Jednota bratrská). Nelze popřít, že se rekatolizace v českých zemích v poměrně krátké době zdařila, ovšem za cenu, jejíž důsledky přetrvávají dodnes. Na rozdíl např. od Irska či Polska se česká katolická církev nestala strážcem a garantem národní identity. Naopak, příznačné „spojení oltáře a trůnu“ poutalo katolickou hierarchii až do roku 1918 k Habsburkům a rakouské monarchii. K národu, jeho zájmům a jazyku se tak hlásily spíše čestné výjimky typu jezuitských vlastenců Bohuslava Balbína či Antonína Frozína Plzeňského, či později v 19.století kněží jako plzeňský premonstrát Josef František Smetana (bratranec Bedřicha Smetany) či farář a spisovatel Jindřich Šimon Baar. Nespokojenost části národně orientovaných katolických kněží stála konečně i u vzniku nové, Československé církve husitské v roce 1920. A možná, právě duchovně-náboženské znásilnění českého národa po Bílé hoře stojí, alespoň zčásti, i v pozadí novodobé české náboženské vlažnosti, ba i ateismu (údajně největšímu v Evropě?).

Obrovské byly pobělohorské změny majetkové. Ve třech vlnách se zcela změnila vlastnická struktura většiny českých a moravských panství. První proběhly konfiskace majetku účastníků povstání (1621-1623), další velkostatky musely být prodány pod cenou v souvislosti s vynucenou emigrací evangelické šlechty po Obnoveném zřízení zemském (1627-1628) a korunu změnám nasadily další konfiskace po likvidaci tzv.Valdštejnova spiknutí (1634). I když Valdštejn sám na předchozích konfiskacích a laciných nákupech zbohatl, jeho smrtí i likvidací jeho českých druhů (Trčka z Lípy) přešel rozsáhlý pozemkový majetek do rukou dalších cizinců. Samozřejmě existovala nadále stará česká katolická šlechta (např. Lobkovicové, Černínové), ale rozhodující podíl na zisku měly rody cizí, často z dnešní Belgie, Itálie, Španělska, Rakouska a Německa (Buquoyové, Piccolomini, Gallasové, Trautmansdorfové, Metternichové apod.). Jejich loajalita byla přirozeně vždy habsburská a rakouská, jazyk jejich nového domova neovládaly ani jejich další generace (které rodnou

francouzštinu, italštinu, španělštinu vyměnily za němčinu). České země (respektive jejich velkostatkáři) se staly také v důsledku pobělohorského připoutání k Vídni hlavním plátcem daní monarchie i dodavatelem selských synků do nekončících habsburských válek s Turky či Francouzi. Vlastenectví nové velkostatkářské elity mělo maximálně ráz zemského patriotismu, a tudíž – opět na rozdíl třeba od Polska a Uher – se tato nová šlechta nestala nikdy jako celek nositelem českých národních zájmů. Stavovský stát, jako partner i oponent panovníka, v důsledku Bílé hory mizí a ustupuje nastupujícímu absolutismu, kde se „česká“ šlechta upíná submisivně k trůnu jako poskytovateli všech výhod a požitků.

Bylo by zcela pochybné a úplně ahistorické vidět porážku na Bílé hoře jako nějaké vítězství germánského živlu nad Čechy. Na obou stranách bojovali většinou žoldnéři hovořící různými jazyky (i když na straně stavů bylo Čechů mnohem více), vrchní velitelé na obou stranách se navíc jistě domlouvali německy. A dokonce Obnovené zřízení zemské češtinu nezakázalo, *pouze* ji zrovnoprávnilo s němčinou. Následná pozvolná germanizace nebyla tedy cíleným programem (jako pozdější racionální poněmčování ze strany rakouského státu od konce 18.století), nicméně čeština začala rychle ustupovat němčině (emigrace české inteligence, úpadek českého městského školství, dosidlování západního a severního pohraničí německými kolonisty, noví majitelé panství a jejich úředníci vyžadující komunikaci jen v němčině). Nakonec čeština přežívala jen díky venkovu a nižším sociálním vrstvám. Tyto změny registroval s obavami již zmíněný Balbín či zejména jeho mladší kolega Frozín Plzeňský. Proto někdy slýchaný argument „kdybyhistorie“ , že prý by vítězství českých evangelíků na Bílé hoře vedlo ještě k většímu poněmčení díky vlivu německého luteranismu, nelze akceptovat.

Někdy se nahlíží na Bílou horu i s určitým pozitivním hodnocením (a to nikoliv ve fundamentálně katolickém pojetí). Že prý zde, obrazně řečeno, zvítězila „vyšší románská kultura“ nad umělecky

zaostalejším, ještě napůl středověkým protestantským uměním. Kulturní dopad Bílé hory je otázkou ošidnou. Jednak k opravdovému rozvoji nové, barokní kultury došlo až s odstupem desetiletí, v souladu s hospodářskou obnovou země. Samozřejmě dnes již panuje obecný soulad ve vysokém hodnocení českého baroka, které natrvalo obohatilo českou kulturní krajinu o architektonické skvosty i další špičková umělecká díla. Je třeba ovšem objektivně vidět, že podstatnou část kvalitního barokního umění vytvořili v Čechách tvořící cizinci, Italové, Španělé, Francouzi, Bavoři, Tyrolané ad. A také to, že za tímto nepochybně excelentním uměním silně zaostává česká vzdělanost i literatura, která se víceméně redukuje na náboženské básně, modlitební knížky a kázání. Rozvíjela se spíše barokní lidová slovesnost (pohádky, písničky). Jazyková úroveň naší mateřštiny poklesla natolik, že ji v 19.století obrozenci museli obnovit na základě krásné předbělohorské češtiny Bible kralické. V době, kdy se u nás pálí kacírské české knihy a případně i čarodějnice po desítkách, ba stovkách, západní Evropa již míří osvícenství.

Sečteno a podtrženo – autor tohoto textu (nesoucí v době postmoderního relativismu a zpochybňování tímto „svou kůži na trh“) prohlašuje, že co se týče důsledků Bílé hory krátkodobě i dlouhodobě převládly důsledky jednoznačně negativní. A proto úsilí o „*odčinění Bílé hory*“ vytvořilo jednu ze základních linií národního obrození, posléze i zápasu o politickou emancipaci, vrcholící v prvním odboji, v Masarykových a Benešových zahraničních aktivitách i v boji českých legií. V tomto kontextu a v rámci této ideologie vznikl 28.října 1918 i novodobý český stát, Československá republika,

Kapitola šestá: Hodnocení Bílé hory v proměnách času

Fenomén či spíše trauma „Bílé hory“ je součástí českého historického vědomí pomalu již čtyři století. Domácí katolická elita pochopitelně bělohorské vítězství přivítala, ovšem pomalu se do pocitů

triumfalismu vkrádá deziluze ze ztráty stavovské autonomie, obrovského berního zatížení i pocity, že zásluhy o církev a dům habsburský nebyly vždy náležitě oceněny, zvláště v porovnání s agresivním nástupem nové cizozemské šlechty, nyní bohatě odměňované a preferované. V početném českém exilu žila dlouho naděje na odvetu, na nápravu bělohorské porážky. Euforická očekávání vzrostla zejména na konci třicetileté války, zvláště 1645 po drtivé porážce císařské armády od Švédů u středočeského Jankova. A když o tři roky později obsadila švédská armáda Pražský hrad a Malou Stranu, nedokázali emigranti (včetně Komenského), dlouhá léta odtržení od domácí reality, pochopit, že se Pražané, „potomci husitů“, urputně bránili a ubránili švédskému osvobození. Oficiální a oslavné hodnocení Bílé Hory bylo samozřejmě v Čechách až do konce 18.století nezpochybnitelné. S nástupem českého národního obrození a v souvislosti s legalizací evangelických církví po 1781 se začínají objevovat kritická hodnocení, silící postupně v široce sdílený názor české vlastenecké veřejnosti, že totiž Bílá hora byla pohromou českých dějin. Snad nejlépe to vystihuje lidová slovesnost, třeba píseň odpovídající na otázku „kde jsou stará česká práva“ odpovědí „na Bílé hoře zakopaná“ nebo balada hovořící o Bílé hoře jako o „hoře hrůzy“. Na přelomu 19. a 20.století se pak stává z Bílé hory zjevné politikum, ideologické střelivo národního snažení o autonomii a posléze i samostatnost českého státu, snaha o „odčinění Bílé hory“ nakonec splývá s bojem o „odtržení od Vídně“. Příznačný je i ohlas tohoto hodnocení ve výtvarném umění, např. v historizujících malbách Mikoláše Alše, provedených velkoplošně na sgrafitech plzeňských měšťanských domů.

Do vědecké historiografie proniká téma Bílé hory zejména díky českoněmeckému historikovi Antonínu Gindelymu, skvělému znalci faktografie a pramenné základny. V evropském kontextu se osudovým létům 1618-1620 věnoval francouzský historik Ernest (Arnošt) Denis v monumentálním díle z roku 1890 *Fin de l'indépendance bohême*. Do

češtiny jej přeložil klatovský profesor Jindřich Vančura jako Konec samostatnosti české (první vydání již 1904). Denis, stoupenec Palackého koncepce českých dějin, přítel Masaryka a obdivovatel české reformace, viděl v Bílé hoře nejen tragédii pro český národ, ale též porážku pluralitní a svobodomyšlné společnosti (která se pak prosadila v Nizozemsku a Anglii). Spíše okrajově se bělohorskou bitvou zabýval velký katolický historik Josef Pekař (v souvislosti s jeho bádáním o Valdštejnovi), celkem správně odmítající národovecký mýtus, líčící Bílou horu jen jako porážku Čechů od Němců. Patrně o nejhlubší příspěvek českého dějepisectví se zasloužil evropsky proslulý historik Josef Polišínský (+ 2000), který ve svých monografiích zasadil české povstání a Bílou horu do kontextu evropských dějin a zejména průkopnický zpracoval kontakty a vazby s nizozemskou republikou a protestantskou Anglií (Anglie a Bílá hora, Nizozemská politika a Bílá hora). Porážka na Bílé hoře se pak Polišínskému jevila především jako zmaření šancí na vytvoření západoevropského, tzv. maritimního společenského a civilizačního modelu – v kontrastu s nábožensko-politickým absolutismem Habsburků – založeném na tržní ekonomice, politické spolupráci stavů s panovníkem a náboženské toleranci.

V současnosti si sice plně užíváme názorové svobody a hodnotové plurality, což samozřejmě platí i retrospektivně, vzhledem k minulosti. Bohužel někdy pod falešnými hesly jakéhosi pseudohistorického revizionismu a „boření mýtů“ za každou cenu, se zejména v publicistice a popularizačním „korektním“ dějepisu objevují „převratné názory“ (podobně jako v případě husitství a české reformace). České stavovské povstání 1618-1620 je v duchu této logiky hodnoceno jako další „omyl českých dějin“ a tudíž Bílá hora je pak posuzována jako vlastně zasloužené vítězství moderního nadnárodního státu, který pod vedením „osvícených“ Habsburků směřoval k jakési rané formě „evropské unie“, což zpozdilí Češi nedokázali rozpoznat a ocenit.

Profesor PhDr. Jan Kumpera, CSc.,
katedra historie Pedagogické fakulty Západočeské univerzity v Plzni
(a člen západního sboru Českobratrské církve evangelické v Plzni)